

УДК 338.43.01:334.758.4(477.42)

ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ ІНТЕГРОВАНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Данкевич Є.М., к.с.-г.н.

Інститут сільського господарства Полісся НААН України

Проаналізовано діяльність інтегрованих формувань у сільському господарстві Житомирської області. Висвітлено переваги й недоліки організації виробничого процесу досліджуваних товаровиробників. Досліджено систему формування стійких конкурентних переваг за рахунок поєднання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Вивчено механізм створення виробничої інфраструктури інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами та урізноманітненням їх виробництва, розширенням асортименту продукції. Виявлено, що розвиток інфраструктурного забезпечення разом з перевагами та можливостями має певні недоліки та загрози, оскільки є капітало- та трудомістким процесом і може здійснюватися тільки тими сільськогосподарськими підприємствами, що досягли значного рівня розвитку основного виробництва. Науково обґрунтовано пропозиції щодо перспектив подальшого розвитку міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: міжгалузева інтеграція, сільське господарство, інфраструктура, конкурентоспроможність, замкнутий цикл виробництва.

The paper analyzed the activities of integrated formations in Zhytomyr region's farming. It also elucidates the advantages and disadvantages in organizing the production process of the commodity producers studied. The system of forming stable competitive advantages at the expense of combining the manufacture, processing and marketing of farm products has been investigated. The mechanisms of the production infrastructure formation by integrated agricultural enterprises, their product line diversification and the expansion of manufacturing range have been studied. The author shows that the development of infrastructural coverage together with its advantages and opportunities has certain drawbacks and risks as it is a capital-and labor-intensive process and can only be executed by those agricultural enterprises which reached a high level of the basic production development. The suggestions as to the prospects of the further inter branch integration development in the agrarian sector of the economy have been scientifically justified.

Key-words: interdisciplinary integration, agriculture, infrastructure, competitiveness, closed loop production.

Актуальність проблеми. Інфраструктура – це сукупність складових частин будь-якого об’єкта, які мають підпорядкований допоміжний характер та забезпечують умови для ефективної діяльності об’єкта загалом. Вона є базисом ефективної інтеграції та регіональної спеціалізації економіки. За умови її розвиненості, сільськогосподарське виробництво орієнтується не на ринки збуту, а на природно-кліматичні умови, які найкраще йому відповідають, що дозволяє одержувати максимальну кількість високоякісної продукції при мінімальних витратах [9].

Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції та продовольства характеризується досить повільним формуванням інфраструктури, яка була б здатна забезпечити скорочення втрат аграрної продукції, поліпшити її якість, сприяти формуванню ринкових цін, фінансовому й інформаційному забезпеченню даного процесу [1]. Наявні проблеми ще більше ускладнюються внаслідок того, що не створена мережа посередницьких структур, які б на конкурентній основі сприяли збуту продукції за вигідною ціною [5].

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми розвитку інфраструктури в аграрному секторі економіки та формування інтегрованих структур висвітлені у наукових працях П.Т. Саблука, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.П. Василенка, М.Ю. Коденської, І.І. Лукінова, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишина, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.М. Бородіної, М.А. Хвесика, Б.Й. Пасхавера, С.І. Дем’яненка, Ю.І. Базаєва, В.М. Яценка, І.Г. Храмової та інших. Проте формування ринкової економіки вимагає подальшого, поглибленого вивчення перспектив розвитку інфраструктурного забезпечення для сільськогосподарських товаровиробників.

Метою роботи є аналіз сучасних тенденцій формування інфраструктури аграрного ринку інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сільське господарство тісно пов’язане з промисловістю, торгівлею та іншими галузями економіки. Однак з ряду суб’єктивних та об’єктивних причин, ці зв’язки порушено та мають, переважно, випадковий, стихійний характер [4]. Така відособленість в умовах ринкової економіки уповільнює розвиток сільськогосподарського виробництва, знижує конкурентоспроможність

вітчизняних товаровиробників. Об'єктивно складається необхідність поглиблення інтеграційних процесів, формування цілісної господарської системи в аграрній сфері, найбільш адаптованої до умов ринкового середовища [2]. При цьому для налагодження конкурентоспроможного виробництва та виходу на зовнішні ринки важливим є формування інтеграційних процесів.

Міжгалузева інтеграція являє собою розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами аграрного сектора економіки, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їх матеріальних інтересів у процесі виробництва і реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини. Посилення таких зв'язків є закономірним явищем [8]. У процесі поглиблення суспільного поділу праці сільське господарство самостійно вже не може забезпечувати умови власного відтворення та потребує системності у своєму розвитку.

Слід зазначити, що Україна поступово перетворюється з виробника і експортера сільськогосподарської продукції на імпортозалежну країну та сировинний придаток. Більшість комплексів із замкнутим циклом виробництва продукції в Україні згорнуто, виробляється велика кількість сировини, яка в подальшому переробляється на іноземних заводах, забезпечуючи їм основні грошові надходження [1]. Натомість в Україну завозиться продукція сумнівної якості за заниженими цінами. Виходом із даної ситуації є розвиток міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі економіки.

Для прикладу розглянемо перспективи розвитку інтеграційних процесів в харчовій та переробній промисловості Житомирської області. Наразі у даних галузях існує ряд проблем, що потребують вирішення. При потребі жителів області у хлібобулочних виробках (282,5 т на добу), за проведеними дослідженнями по різних каналах реалізації, з інших регіонів України в торговельні заклади області в середньому надходить більше 40 т хліба на добу, або 14% від загальної потреби [2].

Підприємства, які здійснюють виробництво хліба та хлібобулочних виробів розміщені практично у всіх районах області окрім Любарського, Попільнянського, Черняхівського, Червоноармійського, Брусилівського, Володарсько-Волинського, Народицького та Ружинського районів. Од-

нак, для забезпечення населення хлібобулочними виробами місцевого виробництва, необхідно здійснити заходи по будівництву хлібозаводів, у кожному районному центрі та в селищах міського типу.

Аналізуючи інфраструктурне забезпечення зазначимо, що валовий збір зернових більше 1,5–1,6 млн. т. впродовж останніх років зумовлює на практиці недостатню кількість складських місткостей для зберігання зерна в області. Більшість наявних в області зерносховищ – це напільні склади із застарілим обладнанням, які не забезпечують якісне та тривале зберігання зерна. Перспективним є проектування та будівництво сучасних елеваторних місткостей за прикладом ТОВ СП “Нібулон”. Наразі потреба в додатковому будівництві об’ємів зберігання становить близько 300 тис. т, переважно у південних районах області [7].

За останні три роки площі посівів та валовий збір соняшнику в Житомирській області зросли майже у три рази. Практично весь урожай відвантажується за межі області для подальшого експорту і переробки на олію. Причина – на території Житомирської області відсутні потужні олійно-жирові комбінати. Невеликі цехи з виробництва олії, які діють на території окремих районів області виробляють в рік до 100 т олії, при річній потребі області – 20 тис. т.

З метою забезпечення жителів області якісними олійними продуктами власного виробництва необхідно залучити інвесторів для запровадження проекту будівництва сучасного олійно-жирового комбінату на території одного з південних районів області. Як варіант, можливо використати територію, інфраструктуру та інженерні мережі непрацюючих цукрових заводів у Попільнянському та Чуднівському районах.

Актуальною є проблема недостатньої кількості потужних овочесховищ з регульованим мікрокліматом, що не дозволяє доставляти овочеву продукцію належної якості в торгівельні мережі та до споживачів. Необхідним є проектування та будівництво потужних овоче- та картоплесховищ з сучасними технологіями біля міст обласного значення: Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський, Малин та обласного центру Житомир.

На 2013–2014 рр. в Житомирській області заплановано будівництво сховищ для зберігання плодоовочевої продукції загальною місткістю 6,4 тис. т. Зокрема у ПСП “Новоселиця” Попільнянського району,

ФГ “Царицино”, ФГ “Ставрів”, ФГ “Двірець” Житомирського району та ФГ “Афіна-2007” Олевського району. Запроектовано будівництво фруктосховища в ПСП “Новоселиця” Попільнянського району місткістю до 500 т. Створення сучасних овоче- та картоплесховищ для тривалого та якісного зберігання картоплі, овочів та фруктів сприятиме забезпеченню жителів області якісною продукцією.

Характерною тенденцією останніх років є укрупнення сільськогосподарських підприємств, створення інтегрованих формувань, що здійснюють виробництво продукції, її часткову чи повну переробку та реалізацію [5]. За рахунок залучення інвестиційних коштів та використання сучасних технологій виробництва інтегровані агроформування займають все більшу нішу в аграрному секторі виробництва, створюючи власне інфраструктурне забезпечення регіонів, де вони ведуть господарську діяльність.

Особливості розбудови інфраструктури аграрного ринку інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами розглянемо на прикладі Житомирської області. Аналіз розвитку сільського господарств досліджуваного регіону дозволяє зробити висновок, що понад 42 % або 291,6 тис. га орних земель обробляється завдяки інтегрованим формуванням. Ними охоплено 68 % Лісостепової зони Житомирської області, 29 % – перехідної, 35 % – Полісся. Їх частка у виробництві продукції сільськогосподарських підприємств становить понад 55 % [7].

Слід відмітити, що значна кількість підприємств пристосувалась до умов ринкового середовища, створили належні умови інфраструктурного забезпечення за рахунок чого їм вдається ефективно вести господарську діяльність та забезпечувати позитивні економічні результати. Провідне місце серед них займають: ТОВ СП “Нібулон”, ТОВ “А.Т.К.”, ПСП ім. Цюрупи, ПАФ “Єрчики”, ТОВ “Агрофірма Брусилів”, СТОВ “Птахівник”, ПрАТ “Райз-Максимко” та інші (табл. 1).

Провідним інтегрованим формуванням Житомирської області є ТОВ “А.Т.К.” Любарського району, до складу якого входить Печанівський комбінат хлібопродуктів, один із найсучасніших на території держави. На підприємстві у 2007 р. побудовано металеві силоси американської фірми “GSI International” загальною місткістю 55,0 тис. т, зерносушарку

GSI-4000 баштового типу потужністю 125 планових т/год. Управління технологічним процесом здійснюється персональними ЕОМ, які розташовані у диспетчерських пунктах. У ТОВ “А.Т.К.” запроваджено технологію герметичного зберігання зерна у великих поліетиленових мішках “big bags”, у які можна засипати до 200 тис. т зерна. Підприємство застосовує технологію прямої сівби зернових “No-Till”, яка зберігає вміст органічної речовини у ґрунті [7].

У ПСП ім. Цюрупи створили власну сировинну базу для цукрового заводу, запровадили замкнутий цикл виробництва цукру. Відходи переробки використовуються іншими підрозділами підприємства: жом та патока у тваринництві, дефекаат для удобрення ґрунтів. ПАФ “Єрчики” вирощує елітне насіння, з можливістю формування достатніх партій для торгівлі у межах країни та з іноземними партнерами. СТОВ “Птахівник” здійснює повний цикл виробництва курятини, створені власні потужності для кормовиробництва. Господарства забезпечують населення району хлібобулочними виробами, крупами, продукцією м’ясопереробного комплексу, надають послуги (табл. 1).

Таблиця 1. Інтегровані сільськогосподарські підприємства Житомирської області

Підприємство	Район діяльності	Виробничий напрям	Напрямок розвитку виробничої інфраструктури
1	2	3	4
ТОВ СП “Нібулон”	Ружинський, Чуднівський, Романівський, Житомирський	рослинництво, тваринництво, переробка, зберігання	будівництво елеваторів, налагодження переробки продукції, розвиток логістичної інфраструктури
ТОВ “А.Т.К.”	Любарський, Чуднівський,	рослинництво, зберігання та реалізація	будівництво насінневих заводів, започаткування технологій зберігання зерна у “big bags”
ПСП АФ “Світанок”	Ружинський, Андрушівський, Бердичівський	рослинництво, переробка, зберігання та реалізація	будівництво сучасних елеваторів та насінневих заводів
ЗАТ ПЗ “Агро-Регіон”	Любарський, Червоноармійський, Чуднівський	рослинництво	будівництво елеваторів, налагодження переробки продукції, розвиток соціальної інфраструктури
ПрАТ “Райз-Максимко”	Чуднівський	рослинництво, переробка та реалізація	налагодження переробки продукції, розвиток соціальної інфраструктури

<i>Продовження табл. 1</i>			
ПАФ “Єрчики”	Попільнянський	рослинництво, тваринництво, переробка, зберігання	хлібопекарня з потужністю переробки 1,8 т на добу; комплекс німецької фірми “Ріелла” для зберігання, сушки та очистки зерна; реалізація продукції через 5 фірмових магазинів
СТОВ “Птахівник”	Новоград-Волинський	рослинництво, тваринництво, переробка,	створення потужностей для виробництва кормів; власна мережа реалізації

Джерело: власні дослідження.

Дані підприємства змушені вилучати значні кошти від основного виробництва, однак розвиток власної інфраструктури дав їм змогу знизити ризики мінливості ринкового середовища. Втрати по окремих галузям вдалося покрити за рахунок інших, відбулося уникнення посередницьких послуг, позитивні результати отримано запровадженням замкнутого циклу виробництва деяких видів продукції.

Проведені дослідження показують, що вирішити проблеми інфраструктурного забезпечення можуть інтегровані формування, які забезпечені належною технічною базою та фінансовими можливостями. З точки зору оптимізації оподаткування, об'єднання кількох юридичних осіб в фінансово-агропромислову групу є найбільш ефективним і поширеним у вітчизняній практиці. Агропромислові формування набувають вигляду “економіки в економіці”. У її складі, крім сільськогосподарських товаровиробників, обов'язково є хоча б одне промислове підприємство, а також можуть бути торговельні, постачальницькі структури, банки, страхові компанії, тобто основні складові інфраструктури (рис. 1).

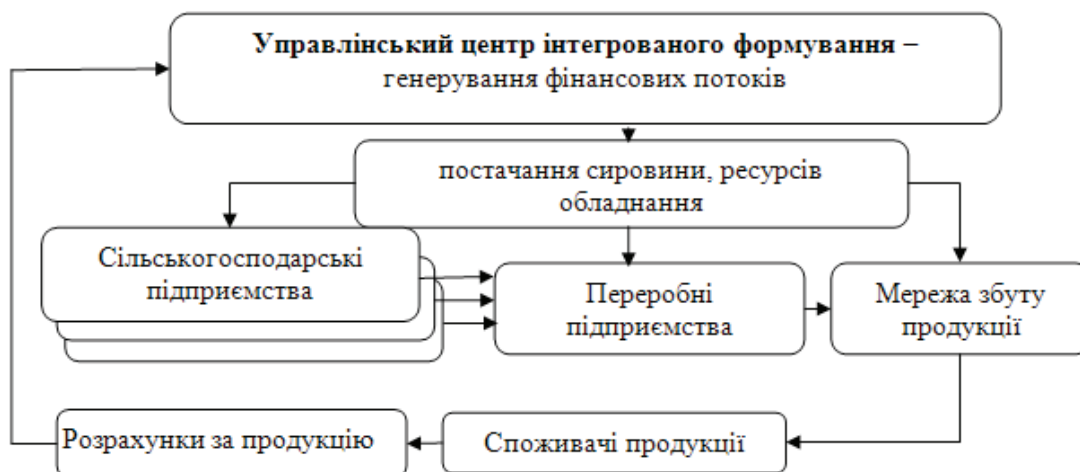

Рис. 1. Загальна схема інтегрованих структур в аграрному секторі економіки

Джерело: власні дослідження.

Розвиток виробничої інфраструктури інтегрованими формуваннями дасть можливість сировину, яка сьогодні реалізується на закордонний ринок, спрямовувати на переробку. Тваринницька галузь буде забезпечена повноцінними комбікормами, що підвищить ефективність утримання сільськогосподарських тварин і птиці, збільшить добовий приріст ваги м'яса та надоїв молока, дасть можливість зменшити їх собівартість. Також це дозволить створити додаткові робочі місця, збільшити надходження до бюджетів усіх рівнів та сприятиме розвитку сільських територій.

Висновки. Недосконалість інфраструктурного забезпечення аграрного сектора економіки зумовлює збільшення обсягів імпорту продукції, що традиційно вироблялася вітчизняними господарствами. Слід зазначити, що Україна поступово перетворюється з виробника і експортера сільськогосподарської продукції на імпортозалежну країну та сировинний придаток. Більшість комплексів із замкнутим циклом виробництва продукції згорнуто, виробляється велика кількість сировини, яка у подальшому переробляється на іноземних заводах, забезпечуючи їм основні грошові надходження. Натомість в Україну завозиться продукція сумнівної якості за заниженими цінами. Виходом із даної ситуації є розвиток вітчизняної інфраструктури для налагодження замкнутого циклу виробництва продукції.

В інтегрованих підприємствах створена система формування стійких конкурентних переваг за рахунок поєднання виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції. Створюючи виробничу інфраструктуру інтегровані сільськогосподарських підприємств починають працювати над урізноманітненням власного виробництва, розширенням асортименту продукції, наданням послуг, збільшуючи свою ефективність і знижуючи імовірність ризикованості отримання збитку. Разом з перевагами та можливостями даний процес має певні недоліки та загрози, оскільки є капітало- та трудомістким процесом і може здійснюватися тільки тими сільськогосподарськими підприємствами, що досягли значного рівня розвитку основного виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор: час принципово змінити орієнтири розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу до газети: <http://www.dt.ua/>
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?tid>
3. За повідомленням Міністерства аграрної політики та продовольства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245371536
 4. Інтерв'ю з керівником напрямку “Розвиток ринкової інфраструктури” Проекту USAID “АгроІнвест” Миколою Гриценком – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://galinfo.com.ua/news/103128.html>
 5. Міністерство аграрної політики та продовольства України – офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.kiev.ua/node>
 6. Оптові продовольчі ринки в Україні: процес пішов // Пропозиція – 2011. – №11 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/>
 7. Програма залучення інвестицій в економіку Житомирської області на 2011–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zhitomir-region>.
 8. Саблук П.Т. Агропромисловий комплекс в системі зовнішньоекономічної діяльності України / П.Т. Саблук, А.А. Фесина, В.І. Власов та ін. // – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 242 с.
 9. Трещов М.М. Розвиток інфраструктури аграрного ринку в регуляторному середовищі держави як один з основних шляхів підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств / М. М. Трещов // – Економічний простір. 2009.– №2. – С. 80